DOMSTOLENS DOM (Femte Afdeling)
17. januar 1995 *

I sag C-360/92 P,

Publishers Association, London, ved Barristers J. Lever, QC, M. Pelling og R. W. R. Thompson samt Solicitor R. Griffith, advokatfirmaet Clifford Chance, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokat M. Loesch, 11, rue Goethe,

appellant,

støttet af

Clé — Irish Book Publishers Association, Dublin, ved J. D. Cooke, SC, og Solicitor R. Heron, advokatfirmaet Matheson, Ormsby & Prentice, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokat M. Loesch, 11, rue Goethe,

og af

Booksellers Association of Great Britain and Ireland, London, ved Barrister C. Quigley og Solicitor M. Nathanson, advokatfirmaet Penningtons, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokat M. Loesch, 11, rue Goethe,

intervenienter,

* Processprog: engelsk.

angående appel af dom afsagt den 9. juli 1992 af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (Anden Afdeling) (sag T-66/89, Publishers Association mod Kommissionen, Sml. II, s. 1995), hvori der er nedlagt påstand om ophævelse af dommen,

de andre parter i appelsagen er:

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved B. J. Drijber, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtiget, bistået af N. Forwood, QC, og med valgt adresse i Luxembourg hos G. Kremlis, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagner-Centret, Kirchberg,

støttet af

1) **Pentos plc**, London,

og

2) **Pentos Retailing Group Ltd**, Birmingham,

ved Solicitor R. P. Falkner, advokatfirmaet Norton Rose, Kempson House, PO Box 570, Camomile Street, London EC 3A 7AN,

intervenienter,

har

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

sammensat af præsidenten, G. C. Rodríguez Iglesias (refererende dommer), som fungerende afdelingsformand, og dommerne J. C. Moitinho de Almeida og D. A. O. Edward,

generaladvokat: C. O. Lenz,
justitssekretær: fuldmægtig L. Hewlett,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at Publishers Association, Clé — Irish Book Publishers Association, ved Barrister B. Shipsey, Booksellers Association of Great Britain and Ireland, og Kommissionen har afgivet mundtlige indlæg i retsmødet den 10. marts 1994,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 16. juni 1994,

afsagt følgende

Dom

1 Ved appelskrift indleveret til Domstolens Justitskontor den 17. september 1992 har Publishers Association (herefter benævnt »PA«) i medfør af artikel 49 i EØF-statutten for Domstolen iværksat appel til prøvelse af en dom afsagt den 9. juli 1992 (sag T-66/89, Publishers Association mod Kommissionen, Sml. II, s. 1995, herefter benævnt »den afsagte dom«), hvorved Retten i Første Instans frifandt Kommissionen i et af PA anlagt annullationssøgsmål til prøvelse af Kommissionens beslutning 89/44/EØF af 12. december 1988 om en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/27.393 og IV/27.394, Publishers Association — Aftaler om faste bogladepriser, EFT 1989 L 22, s. 12, herefter benævnt »beslutningen«).

2 Sagens faktiske omstændigheder er beskrevet således i den afsagte dom:

»2. Genstanden for den anfægtede beslutning er to aftaler, der er indgået inden for rammerne af Publishers Association ... som repræsenterer langt den største del (70-80%) af forlagene i Det Forenede Kongerige. De forlag, der deltager i den første af de to aftaler, er medlemmer af PA, mens de, der deltager i den anden aftale, ikke er medlemmer. Ifølge PA er medlemmerne ikke forpligtet til at tilslutte sig aftalen.

3. Aftalen mellem medlemmerne af PA og aftalen mellem ikke-medlemmer indeholder stort set samme bestemmelser. Den eneste forskel mellem de to aftaler vedrører den håndhævelsesklausul, der er fastsat.

Indholdet af 'Net Book Agreements'

4. I aftalerne, som blev indgået i 1957 under titlen 'Net Book Agreements' ... er der fastsat standardbetingelser for salg af bøger til fast pris, de såkaldte 'net books'. Ifølge disse standardbetingelser for salg må en 'net book' ikke sælges, udbydes til salg eller tillades solgt til publikum til en pris, der ligger under den af forlaget fastsatte faste pris. De undtagelser, der gælder fra dette forbud (bøger på lager og antikvariske bøger), er udtrykkeligt underkastet standardbetingelserne, ifølge hvilke en 'net book' ligeledes kan sælges med rabat til biblioteker, forhandlere og 'storkøbere', som i forvejen er godkendt af sammenslutningen. Rabattens størrelse og de betingelser, hvorunder den ydes, fastsættes i godkendelsen.

5. Disse betingelser gælder alt en gros- eller detailsalg til publikum i Det Forenede Kongerige eller Irland, når forlaget, som udgiver eller distribuerer den pågældende bog, beslutter at markedsføre den til en fast detailpris. Standardbetingelserne gælder dog ikke et forlags direkte salg til kunder, som ikke er erhvervsdrivende.

6. Aftalerne indeholder endvidere en håndhævelsesklausul. De berørte virksomheder har udpeget PA's råd til på deres vegne at indsamle oplysninger om boghandleres kontraktbrud og almindelige oplysninger om eventuelle overtrædelser af de markedsføringsvilkår, som 'net books' er underkastet ...

7. I medfør af klausul iv) i aftalerne har sammenslutningens råd fastsat regler i form af standardformularer, som giver boghandlere ret til at give rabat til biblioteker, forhandlere og storkøbere. Tilladelsen gives specifikt til hvert enkelt bibliotek og hver enkelt forhandler eller storkøber.

...

12. Code of Allowances, som er offentliggjort af PA i form af et memorandum, afspejler de almindelige handelssædvaner vedrørende rabatter på 'net books'. Normalt giver forlaget på forhånd meddelelse om nedsættelser, nye udgaver, billigudgaver og restlagre i fagpressen. Der ydes ofte rabatter eller andre fordele (kontant- eller naturalydelser) i forhold til, hvor længe bøgerne har været på lager. Code of Allowances gælder kun for hjemmemarkedet.

13. Der gælder særlige regler ('Book Club Regulations') for bogklubudgaver. De gælder for bogklubtransaktioner i Det Forenede Kongerige. Ifølge disse regler må forlagene kun give særlige rettigheder til bogklubber, som er registreret af sammenslutningen efter at have underskrevet og tilsluttet sig reglerne. De særlige regler omfatter bestemmelser om medlemskab af bogklubber, de betingelser, bogklubberne skal opfylde ved udbud og salg af bøger, og visse begrænsninger med hensyn til reklame. Et restlager af en bog må ikke sættes på udsalg af bogklubben uden tilladelse fra det pågældende forlag. Ifølge PA gælder Book Club Regulations alene i Det Forenede Kongerige.

14. Siden 1955 har PA tilladt et årligt, landsdækkende bogudsalg. Udsalget giver boghandlerne og forlagene mulighed for inden for de grænser og på de betingelser, der er fastsat af PA, at sælge ikke særlig efterspurgte bøger til under fastprisen og derved finansiere genopbygningen af et nyt lager.

15. Endelig udgiver sammenslutningen en 'Directory of Booksellers', som opdateres hver anden måned, og som indeholder en fortegnelse over boghandlere, der opfylder visse betingelser, og som har forpligtet sig til at overholde standardbetingelserne for 'net books'.

...

Ubestridte statistiske oplysninger

17. Ifølge tallene i den anfægtede beslutning, hvilke tal ikke er blevet bestridt af PA, er den britiske forlagsindustri blandt de største i verden og i Fællesskabet. De

vigtigste omtrentlige tal fra markedet er følgende: Antallet af nyudgivelser hvert år er 40 000, hvoraf 80% produceres af medlemmer af PA. 65% af udgivelserne sælges på det britiske marked, og resten eksporteres. 25% af eksporten går til andre medlemsstater, og 4,5% til Irland. For så vidt angår importen til Irland skal det bemærkes, at 80% kommer fra Det Forenede Kongerige, og at denne import udgør over 50% af det samlede bogsalg i Irland.

18. Det er endvidere ubestridt, at ca. 75% af de bøger, der sælges i Det Forenede Kongerige eller eksporteres af britiske forlag til Irland, markedsføres som 'net books'.

Den nationale rets vurdering af NBA's gyldighed

19. Restrictive Practices Court (det kompetente organ i konkurrencespørgsmål i Det Forenede Kongerige) har ved flere lejligheder undersøgt NBA's gyldighed i lyset af britisk lovgivning. Retten afsagde en første positiv kendelse i 1962. Den udtalte med hensyn til aftalen mellem medlemmerne af PA, i) at ophævelsen af NBA ville unddrage offentligheden nogle særlige fordele, da det ville medføre stigende priser, et faldende antal lagerførende boglader, en nedgang i antallet af udgivelser og mindre variation i disse, ii) at publikum ikke ville lide væsentlig skade ved opretholdelsen af NBA sammenlignet med de ulemper, en ophævelse ville medføre, og iii) at NBA således ikke var i strid med almenhedens interesser.

20. I 1964 afsagde Restrictive Practices Court i en 'summary proceeding' kendelse om, at aftalen mellem ikke-medlemmer ikke var i strid med almenhedens interesser med samme begrundelse som i 1962-kendelsen.

21. I 1968 undersøgte Restrictive Practices Court på ny gyldigheden af NBA på baggrund af de nye bestemmelser i Resale Prices Act af 1964. Retten, der fulgte samme ræsonnement som i 1962-kendelsen, indrømmede en fritagelse fra det almindelige forbud mod prisbinding, som er indeholdt i Resale Prices Act af 1964.«

3 I beslutningens artikel 1 fastslog Kommissionen, at de to aftaler (»Net Book Agreements«, herefter benævnt »NBA«), som var indgået inden for PA, samt gennemførelsesbestemmelserne og de øvrige bestemmelser i forbindelse hermed udgjorde en overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, for så vidt som samhandelen med bøger mellem medlemsstater var berørt.

4 I beslutningens artikel 2 afslog Kommissionen en af PA fremsat begæring om fritagelse i medfør af EØF-traktatens artikel 85, stk. 3. Som begrundelse herfor anførte Kommissionen, at de begrænsninger, der blev pålagt ved aftalerne, ikke var nødvendige for at nå de påberåbte mål, som var at undgå et fald i antallet af lagerførende boghandlere, et faldende salg og mindre oplag med den deraf følgende stigning i bogpriserne.

5 Endelig pålagde Kommissionen i beslutningens artikel 3 og 4 PA at bringe overtrædelsen til ophør og at forelægge Kommissionen et forslag til en meddelelse, som skulle sendes til forlagene, boghandlerne og bogklubberne om virkningerne af beslutningen for handelen med bøger mellem Det Forenede Kongerige og de øvrige medlemsstater.

6 I 1989 anlagde PA sag ved Domstolen til prøvelse af beslutningen. Samtidig indgav PA begæring om foreløbige forholdsregler, og ved kendelse af 13. juni 1989 udsatte Domstolens præsident gennemførelsen af beslutningens artikel 2, 3 og 4. Sagen blev i november 1989 henvist til Retten i medfør af de nye kompetenceregler, og ved den af Retten afsagte dom blev sagsøgte frifundet.

7 Med hensyn til den af sagsøgeren anfægtede beslutning udtales bl.a. følgende i den afsagte dom:

»72. I beslutningens betragtning 71-86 undersøges det, om et kollektivt fastprissystem for bogbranchen er nødvendigt for at opnå de af den ansøgende sammenslutning påståede mål. Kommissionen nævner NBA-systemets mål, nemlig at undgå den reduktion af lagrene, som ville være en følge af mindre oplag, samt at undgå, at bogpriserne stiger, og at de bøger, der kun trykkes i små oplag, forsvinder, men tager ikke stilling til, om målene nås i praksis, eller om distributionssystemet er det mest velegnede til at sikre opnåelse af målene på et givet nationalt marked. I beslutningen fremhæves det imidlertid, at denne sag vedrører vurderingen af et prisbindingssystem, der omfatter eksporten til andre medlemsstater, især Irland, såvel som import og reimport fra andre medlemsstater, herunder Irland, og som derved udelukker den priskonkurrence, der følger af handelen mellem medlemsstater (betragtning 75). I beslutningen hedder det ligeledes, at PA for at opnå ovennævnte mål har indført et kollektivt system, ifølge hvilket alle boghandlere skal tage samme pris for en given bog, således at der ikke finder nogen priskonkurrence sted med hensyn til én og samme titel (betragtning 73, tredje afsnit). Det fremgår af beslutningen, at den på dette stadium vedrører omfanget af begrænsningerne i henhold til NBA-systemet, således som de er beskrevet i betragtning 50-59. I betragtning af arten af NBA-systemets begrænsninger og disses følger for handelen mellem medlemsstaterne hedder det i beslutningen, at PA skal påvise, at opnåelsen af målene for aftalerne kræver en kollektiv ordning og ikke et individuelt vertikalt prisbindingssystem (betragtning 74).«

8 Under den foreliggende appelsag har PA nedlagt påstand om ophævelse af den del af dommen, hvori Retten har forkastet anbringendet om, at der blev angivet en urigtig begrundelse for beslutningens artikel 2, som vedrørte afslaget på at imødekomme begæringen om fritagelse i medfør af traktatens artikel 85, stk. 3 (præmis 71-116). Under appelsagen er der derimod ikke nedlagt påstand om ændring eller ophævelse af den del af den afsagte dom, hvori Retten har forkastet anbringendet om, at der ikke forelå en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1.

9 Som det fremgår af PA's besvarelse af et skriftligt spørgsmål fra Domstolen, angår appellen nærmere bestemt de udtalelser i den afsagte dom, hvorved Retten har tiltrådt Kommissionens vurdering af, at der ikke var tale om nødvendige konkurrencebegrænsninger som fulgte af NBA, af PA's vedtagelser om rabatter til biblioteker, forhandlerrabatter samt mængderabatter, af bogklubbestemmelserne og af vedtagelserne om betingelserne for det årlige bogudsalg [beslutningens artikel 1, litra a), b), d) og e)].

10 Derimod angår appellen ikke den såkaldte rabatkodeks (»Code of Allowances«) og heller ikke PA's vedtagelse om betingelserne for optagelse af boghandlere i boghandlerfortegnelsen (»Directory of Booksellers«) [beslutningens artikel 1, litra c) og f)], idet PA allerede under den skriftlige forhandling for Retten udtrykkeligt erklærede at ville afstå fra disse regler og vedtagelser.

11 Ved begæring indgivet til Domstolens Justitskontor den 30. november 1992 har Pentos plc, der driver boghandel, og Pentos Retailing Group Ltd, som er et af Pentos plc's datterselskaber, anmodet om tilladelse til at intervenere til støtte for Kommissionens påstande. Ved begæringer indgivet til Domstolens Justitskontor henholdsvis den 16. og den 18. december 1992 har Clé — Irish Book Publishers

Association (herefter benævnt »Clé«), der er en sammenslutning af irske forlag, samt Booksellers Association of Great Britain and Ireland (herefter benævnt »Booksellers Association«), der er en sammenslutning af boghandlere i Det Forenede Kongerige og Irland, anmodet om tilladelse til at intervenere til støtte for PA's påstande. Ved kendelser af 8. marts 1993 har Domstolen taget begæringerne om intervention til følge.

Anbringenderne til støtte for appellen

12 PA's første anbringende — som støttes af Clé og Booksellers Association — er, at Retten har gjort sig skyldig i en urigtig retsanvendelse ved i præmis 72 at tilslutte sig Kommissionens vurdering af, at PA har indført et »kollektivt system«, som indebærer, at prisen for en bestemt bog skal være den samme i alle boghandler, mens forholdet efter NBA i virkeligheden er det, at hvert enkelt forlag individuelt kan fastsætte salgspriser. Til støtte herfor har PA anført, at de eneste kollektive elementer i systemet er, at PA ifølge aftalerne har bemyndigelse til at give meddelelse om standardvilkår til alle boghandlere i Det Forenede Kongerige og Irland, at aftalerne sætter boghandlerne i stand til at drive virksomhed på rationel måde, at aftalerne indeholder fælles undtagelser fra faste priser, og endelig at de sætter PA i stand til at føre tilsyn med anvendelsen af standardbetingelserne.

13 PA's andet anbringende er, at Retten i præmis 85, 86 og 87 i den afsagte dom har begået en fejl ved ikke at fastslå, at Kommissionens henvisning til beslutning 82/123/EØF af 25. november 1981 om en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/428 — VBBB/VBVB, EFT 1982 L 54, s. 36, og til dom af 17.1.1984, forenede sager 43/82 og 63/82, VBVB og VBBB mod Kommissionen, Sml. s. 19, herefter benævnt »sagen om de nederlandske bøger«), var irrelevant som følge af en række forskelle i forhold til de aftaler, den foreliggende sag drejer sig om.

14 PA har endvidere gjort gældende, at Kommissionens opfattelse af, jf. redegørelsen herfor i dommens præmis 87, at denne henvisning kun havde betydning som en

påmindelse om et almindeligt princip om, at de fordele, en ordning indebærer på hjemmemarkedet, ikke gør det nødvendigt at anvende den samme ordning på samhandelen med bøger mellem medlemsstater, var lige så irrelevant. PA's hovedargument har nemlig hele tiden været, ikke at en kollektiv prisbinding var fordelagtig på hjemmemarkedet, og dermed at den også var nødvendig i forbindelse med samhandelen mellem medlemsstater, men derimod, at NBA var nødvendige for at sætte de irske læsere i stand til at opnå de samme fordele som det britiske publikum. Efter PA's opfattelse burde Retten havde draget konsekvenserne af denne urigtige retsanvendelse.

15 PA's tredje anbringende er, at Retten har gjort sig skyldig i en urigtig retsanvendelse ved at tilslutte sig Kommissionens synspunkt om, at NBA ikke var nødvendige for at nå de tilstræbte mål, uden at tage stilling til, om målene reelt blev opnået eller ej. Ved efterprøvelsen af, om aftalen var nødvendig, skulle Retten først have fastlagt målene med NBA, derefter skulle den bedømme om og i givet fald i hvilket omfang målene reelt blev realiseret, og endelig om det var muligt at realisere dem på en måde, der var mindre konkurrencebegrænsende.

16 PA's fjerde anbringende er, at Retten har anlagt en fejlagtig fortolkning af traktatens artikel 85, stk. 3, ved i den afsagte doms præmis 84, sidste punktum, at fastslå, at PA, som er en sammenslutning af forlag, der er etableret i Det Forenede Kongerige, ikke med henblik på at godtgøre, at NBA er nødvendige, kan påberåbe sig eventuelle negative følger, som en ophævelse af aftalerne ville kunne få på det irske marked.

17 PA's femte anbringende er, at Retten har foretaget en urigtig retsanvendelse ved i dommens præmis 84 at afvise et argument om, at NBA-systemet ville bryde sammen, såfremt det kun måtte anvendes på hjemmemarkedet. Til støtte herfor har PA fremført, at sammenslutningen på intet tidspunkt har fremsat et sådant argument.

18 PA's sjette anbringende er, at Retten på forskellige punkter har foretaget en fejlagtig retlig bedømmelse med hensyn til afgørelser truffet af Restrictive Practices Court (herefter benævnt »RPC«).

19 PA har således på intet tidspunkt hævdet — jf. Rettens udtalelser i præmis 79 — at Kommissionen og Retten skulle være bundet af RPC's konstateringer vedrørende de gavnlige virkninger af NBA på hjemmemarkedet i Det Forenede Kongerige, men har kun, til støtte for sin fritagelsesbegæring, villet påberåbe sig konstateringerne og de forhold, som talte for dem.

20 Desuden har Retten i samme præmis med urette antaget, at Kommissionen havde taget fornødent hensyn til de resultater, RPC var nået frem til. I beslutningens betragtning 43 omtaler Kommissionen således ikke, at den skulle have undersøgt de resultater, RPC nåede frem til i afgørelserne.

21 Endelig gøres det gældende, at Retten har foretaget en urigtig retsanvendelse ved i dommens præmis 77 at henvise til, at PA skulle have fremført, at RPC's afgørelser — for så vidt angår fordelene ved NBA — måtte gælde såvel for samhandelen inden for Fællesskabet som for salg af indenlandsk fremstillede bøger i Det Forenede Kongerige. PA har på intet tidspunkt hævdet noget sådant, men har kun gjort gældende, at de nævnte fordele opstod for både det irske og det britiske publikum.

22 PA's syvende anbringende er, at Retten fejlagtigt har foretaget en gennemgang af hvert enkelt af PA's fire argumenter til støtte for, at NBA er nødvendige (præmis 96-115 i den afsagte dom), uanset at det efter PA's opfattelse er konsekvenserne af de i argumenterne fremførte forhold som helhed, der bevirker, at en individuel

prisbinding ikke får virkning, og at en ordning som NBA er nødvendig for at nå de tilstræbte mål.

23 PA's ottende anbringende er, at Retten har foretaget en urigtig retsanvendelse ved ikke at fastslå, at der består en indbyrdes modstrid mellem den anfægtede beslutning og Kommissionens meddelelse af 27. november 1985 til Rådet (KOM(85) 681 endelig udg.), hvori Kommissionen havde udtalt, at fastsættelse af faste priser på bøger kunne medvirke til opretholdelse af boghandler, som fører betydelige lagre.

24 Domstolen finder anledning til først at behandle det tredje anbringende, som indtager en central stilling i den argumentation, der er fremført til støtte for appellen. Dette anbringende bør i øvrigt ses i sammenhæng med det fjerde og det sjette anbringende, hvori der rejses kritik af Rettens bedømmelse med hensyn til sondringen mellem NBA's virkninger i indlandet og aftalernes indvirkning på samhandelen inden for Fællesskabet.

25 Med de nævnte anbringender gøres det i det væsentlige gældende, at Retten ikke har taget hensyn til konsekvenserne af, at der består ét enkelt sprogområde og som følge deraf ét enkelt marked for bøger i Irland og Det Forenede Kongerige. Når Retten har undladt at tage hensyn hertil, har den efter appellantens opfattelse ikke kunnet foretage en tilstrækkelig indgående efterprøvelse af Kommissionens bedømmelse med hensyn til, at de konkurrencebegrænsninger, der følger af anvendelsen af NBA, ikke har været nødvendige.

26 I præmis 83 i den afsagte dom har Retten for det første udtalt, »at beviset for, at NBA's iboende fordele på nationalt plan også gør sig gældende i samhandelen mellem medlemsstater, kunne have været relevant, såfremt Kommissionens nægtelse af at indrømme den ønskede fritagelse havde været baseret på en manglende opfyldelse af betingelsen om, at aftalen skulle fremme den tekniske eller økonomiske udvikling. Men denne betingelse er irrelevant i denne sag, da begrundelsen for

afvisningen af PA's ansøgning kun vedrører nødvendigheden af de konkurrencebegrænsninger, der følger af NBA's anvendelse. Derfor behøver Retten ikke tage stilling til NBA's eventuelle fordele for det nationale marked for at vurdere lovligheden af Kommissionens afslag.«

27 Med dette ræsonnement tages der ikke hensyn til, at det — i betragtning af, at der som nævnt er tale om ét enkelt sprogområde — er nødvendigt at efterprøve, i hvilket omfang de tilstræbte mål med NBA, de deraf følgende konkurrencebegrænsninger samt det indbyrdes forhold mellem målene og begrænsningerne skal bedømmes på samme måde eller forskelligt, alt efter om der lægges vægt på det britiske område alene eller på Fællesskabets marked.

28 For det andet har Retten i den afsagte doms præmis 84 udtalt, »at PA, som er en sammenslutning af forlag, der er etableret i Det Forenede Kongerige, ikke kan påberåbe sig eventuelle negative følger for det irske marked, selv om dette marked hører til samme sprogområde«.

29 Hermed er der foretaget en urigtig retsanvendelse. Der er således intet holdepunkt i ordlyden af traktatens artikel 85, stk. 3, eller i bestemmelsens ånd for at fortolke den således, at det skulle være en betingelse for den mulighed, der efter bestemmelsen består for at erklære bestemmelserne i stk. 1 uanvendelige på nærmere bestemte aftaler, som bidrager til at forbedre produktionen eller fordelingen af varerne eller til at fremme den tekniske eller økonomiske udvikling, at fordelene herved udelukkende opstår på den medlemsstats eller de medlemsstaters område, hvor de i aftalen deltagende virksomheder er hjemmehørende, og ikke på andre medlemsstaters område. En sådan fortolkning er uforenelig med Fællesskabets grundlæggende mål og med selve begreberne fællesmarked og indre marked.

30 Endelig har Retten i den afsagte doms præmis 79 udtalt følgende med hensyn til RPC's afgørelse: »... som det fremgår af beslutningens betragtning 43 ... så [Kommissionen ikke] bort fra den britiske rets afgørelse. Men, som Kommissionen med rette har bemærket, gav den nationale ret, som naturligvis udtalte sig før Det Forenede Kongeriges og Irlands tiltrædelse af De Europæiske Fællesskaber, ikke direkte udtryk for sit syn på nødvendigheden af de i NBA fastsatte begrænsninger for konkurrencen i fællesmarkedet. For så vidt som retten indirekte berørte spørgsmålet om udenrigshandelen, fastslog den, at PA ikke havde godtgjort, at en fjernelse af NBA ville føre til en væsentlig nedgang i eksporten. Det må derfor konkluderes, at beslutningen ikke kan siges at bygge på en utilstrækkelig begrundelse, blot fordi den ikke specifikt tilbageviste den afgørelse, Restrictive Practices Court havde truffet i 1962, eller det bevis, sagsøgeren havde fremlagt for at godtgøre, at situationen på bogmarkedet ikke var ændret væsentligt siden 1962. Under alle omstændigheder kan national retspraksis — som fastslået af Domstolen i ovennævnte dom af 17. januar 1984 (VBVB og VBBB mod Kommissionen, præmis 40) — selv hvis det antages, at den er fælles for alle medlemsstaterne, ikke være bindende for anvendelsen af traktatens konkurrenceregler.«

31 Dette ræsonnement er udtryk for en mangel ved begrundelsen, for så vidt som det ikke heraf fremgår, at Retten har efterprøvet rigtigheden af, hvad sagsøgeren har gjort gældende, jf. sammenfatningen heraf i den afsagte doms præmis 77:

»Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen i medfør af princippet om ordentlig forvaltning måtte tage hensyn til de faktiske konstateringer i afgørelsen af 1962 fra Det Forenede Kongeriges Restrictive Practices Court, selv om den ikke var bundet af denne afgørelse under udøvelsen af sine beføjelser. PA har anført, at den britiske rets konstatering af, at NBA var nødvendig, gælder såvel den internationale handel med bøger som salg på det nationale marked af indenlandsk fremstillede bøger. Den britiske rets konstateringer havde endnu fuld gyldighed på

datoen for den anfægtede beslutning for så vidt angår både det britiske og det irske marked. Sagsøgeren har ligeledes gjort gældende, at den for Kommissionen havde fremlagt en vigtig række beviser for, at situationen ikke havde ændret sig væsentligt, siden Restrictive Practices Court traf sin afgørelse ...«

32 Af det anførte følger, at der i den afsagte dom på flere punkter er foretaget en urigtig retsanvendelse. Som følge heraf bør dommen ophæves, uden at det findes nødvendigt at tage stilling til de øvrige anbringender, der er fremført til støtte for appellen.

33 I henhold til artikel 54, stk. 1, andet punktum, i EØF-statutten for Domstolen kan denne, såfremt den ophæver den af Retten trufne afgørelse, selv træffe endelig afgørelse, hvis sagen er moden til påkendelse. Denne betingelse er opfyldt i dette tilfælde.

Det for Retten indbragte annullationssøgsmål til prøvelse af Kommissionens beslutning

34 Til støtte for sit annullationssøgsmål har PA fremført en række anbringender. Som nævnt ovenfor i præmis 8, angår appellen imidlertid ikke den del af Rettens dom, hvori denne har forkastet anbringendet om, at der ikke forelå en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1, og denne del af dommen er således blevet endelig.

35 Der må herefter tages stilling til anbringendet om, at begrundelsen for beslutningens artikel 2 om afslaget på fritagelsesbegæringen har været urigtig.

36 PA har i første række gjort gældende, at beslutningens begrundelse — for så vidt angår behandlingen af spørgsmålet, om konkurrencebegrænsningerne er nødvendige (beslutningens betragtning 71-86) — er baseret på forhold, som modbevises af de omstændigheder, der er fremlagt til støtte for fritagelsesbegæringen. Blandt disse omstændigheder har PA navnlig henvist til RPC's afgørelser, hvoraf det fremgår, dels at en fastsættelse af faste detailsalgspriser fra forlagenes side ikke vil kunne opretholdes i længere tid efter en ophævelse af NBA (LR 3RP 246, 312), dels at en ophævelse af NBA vil medføre en nedgang i antallet af lagerførende boghandler og en forringelse af standarden, en stigning i bogpriserne og et fald i antallet af bogudgivelser (LR 3RP 246, 322).

37 PA har for det andet gjort gældende, at der i beslutningen er lagt en række fejlagtige faktiske omstændigheder og en række urigtige følgeslutninger til grund, særlig for så vidt angår henvisningen i beslutningens betragtning 75 til sagen om de nederlandske bøger.

38 Da de to argumenter, PA har fremført, i det væsentlige tager sigte på at påvise, at der i beslutningen ikke korrekt er taget hensyn til PA's argumentation vedrørende beslutningens negative følger for handelen inden for Fællesskabet, specielt på det irske marked for bøger, findes de to argumenter at burde behandles under ét.

39 I henhold til EØF-traktatens artikel 190 består der en forpligtelse til at begrunde beslutninger. Efter Domstolens faste praksis kræver bestemmelsen ikke, at Kommissionen behandler alle de faktiske og retlige spørgsmål, der er fremført af virksomheder, som anmoder om en fritagelsesbeslutning, men begrundelsen for enhver beslutning, der indeholder et klagepunkt, skal gøre det muligt for Domstolen at udøve sin legalitetskontrol og give såvel medlemsstaterne som de berørte borgere oplysning om, hvorledes Kommissionen har anvendt traktaten.

40 I det foreliggende tilfælde har PA fremført RPC's afgørelser som væsentlige omstændigheder til godtgørelse af de hævdede gavnlige virkninger. PA's argumen-

tation om, at RPC's konstateringer med hensyn til NBA's gavnlige virkninger i Det Forenede Kongerige ligeledes måtte være relevante ved bedømmelsen af aftalernes virkninger i Irland, forekommer at være velunderbyggede, når det tages i betragtning, at der er tale om ét enkelt sprogområde.

41 Herefter burde Kommissionen have behandlet de argumenter, PA fremførte under henvisning til RPC's afgørelser.

42 Det må imidlertid indledningsvis bemærkes, at Kommissionen ganske vist har omtalt den nationale retsinstans' afgørelser i beslutningens betragtning 43, men at den kun har henvist til, at de er truffet, uden at den har drøftet afgørelsernes indhold.

43 Det må dernæst konstateres, at Kommissionen i beslutningens betragtning 72, hvori den har sammenfattet PA's argumenter, har undladt overhovedet at henvise til RPC's afgørelser eller til NBA's gavnlige virkninger på det irske bogmarked.

44 Kommissionens beslutning indeholder således ingen forklaring på, af hvilke grunde RPC's afgørelser og de af PA fremlagte dokumenter til støtte for sammenslutningens opfattelse skulle være uden betydning. Heraf følger, at Kommissionen — i betragtning af at der findes et fælles sprogområde bestående af det britiske og det irske marked — ikke har anført en fyldestgørende begrundelse for sin beslutning på dette punkt.

45 I beslutningens betragtning 75 har Kommissionen omtalt anvendelsen af NBA på eksporten til andre medlemsstater, herunder navnlig Irland. I beslutningens betragtning 75 udtales følgende:

»... Kommissionen må her behandle et prisbindingssystem, der udstrækker sig til eksporten til andre medlemsstater, især Irland, såvel som til import og reimport fra andre medlemsstater, herunder Irland. Som systemet benyttes for tiden, udelukker det priskonkurrence, der følger af handelen mellem medlemsstater på forhandlerniveau. Kommissionen har allerede i afgørelse 82/123/EØF i sag IV/428 — VBBB/VBVB statueret, at en kollektiv prisbindingsordning, der indebærer [konkurrence]begrænsninger i samhandlen mellem medlemsstater som [dem, der er indeholdt i de her omhandlede aftaler], ikke er nødvendig for at opnå en forbedring af udgivelsen og forhandlingen af de omhandlede bøger.«

46 Det bemærkes dog, at den aftale, der var tale om i sagen om de nederlandske bøger, bl.a. omfattede en forpligtelse for alle forlæggere til for hver af deres udgivelser at fastsætte en detailsalgspris, som skulle overholdes indtil detailsalgstrinnet, og at der ved aftalen blev indført en godkendelsesordning for forlæggere og boghandlere, hvorved enhver konkurrence med ikke-godkendte forlæggere og boghandlere blev forhindret.

47 Det system, der var blevet indført af de flamske og nederlandske forlægger- og boghandlersammenslutninger, var således ikke det samme som det system, der følger af NBA, jf. Rettens beskrivelse heraf i den afsagte doms præmis 4 og 5 og gengivelsen i nærværende doms præmis 2. Ifølge NBA gælder der således standardbetingelser for salg af bøger til faste priser, som kun gælder, såfremt forlaget vælger at markedsføre en bog som en »net book«.

48 Det må herefter konstateres, at denne henvisning til sagen om de nederlandske bøger er åbenbart irrelevant og samtidig udgør en urigtig begrundelse.

49 Beslutningens artikel 2 må herefter annulleres — og i konsekvens heraf må også beslutningens artikel 3 og 4 annulleres — som følge af væsentlige formelle mangler, jf. EØF-traktatens artikel 173, uden at det er nødvendigt at tage stilling til de øvrige anbringender, PA har fremført.

Sagens omkostninger

50 I henhold til procesreglementets artikel 122 træffer Domstolen afgørelse om sagens omkostninger, såfremt der gives appellanten medhold, og Domstolen selv endeligt afgør sagen. I henhold til artikel 69, stk. 2, som i medfør af artikel 118 finder anvendelse i appelsager, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da Kommissionen i det væsentlige ikke har fået medhold i sine anbringender, må det pålægges den, ud over at bære sine egne omkostninger, at betale alle de omkostninger, der såvel under sagen for Retten som for Domstolen er afholdt af appellanten, samt de omkostninger, der er afholdt i sagen for Domstolen for så vidt angår Clé — Irish Book Publishers Association og Booksellers Association of Great Britain and Ireland's intervention.

51 I henhold til procesreglementets artikel 69, stk. 4, kan Domstolen træffe afgørelse om, at andre intervenienter end medlemsstaterne og institutionerne skal bære deres egne omkostninger. Herefter bør intervenienterne Pentos plc og Pentos Retailing Group Ltd bære deres egne omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

1) Den af Retten i Første Instans afsagte dom af 9. juli 1992 i sag T-66/89 ophæves.

2) Artikel 2, 3 og 4 i Kommissionens beslutning 89/44/EØF af 12. december 1988 om en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/27.393 og IV/27.394, Publishers Association — Net Book Agreements) annulleres.

3) Kommissionen bærer sine egne omkostninger og betaler alle de omkostninger, der såvel under sagen for Retten som for Domstolen er afholdt af appellanten, samt de omkostninger, der er afholdt i sagen for Domstolen for så vidt angår Clé — Irish Book Publishers Association og Booksellers Association of Great Britain and Ireland's intervention.

4) Pentos plc og Pentos Retailing Group Ltd bærer deres egne omkostninger.

Rodríguez Iglesias Moitinho de Almeida Edward

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 17. januar 1995.

R. Grass

Justitssekretær

G. C. Rodríguez Iglesias

Præsident,
fungerende formand for Femte Afdeling